

יתירות על עוונותיו צדיק. ומי שעוונותיו יתירות על זכויותיו רשע, מחצה למחצה בינוני. וכן המדינה אם היו זכויות כל יושביה מרובות על עוונותיהן הרי זו צדקת ואם היו עוונותיהם מרובין הרי זו רשעה. וכן כל העולם". הרמב"ם מדבר על חשבון זכויות של מדינה או של העולם ועל עוונות של מדינה או של כל העולם. לכאורה, אחרי דין היחיד היה צריך להיות דין המדינה ודין העולם ע"פ חשבון של מספר צדיקים או רשעים.

כדי לעמוד על ההבדל בין רש"י לרמב"ם נדמיין במשל בלבד שמנין המצוות או העברות הוא 100, ומנין העולם הוא 100. במידה ו-51 מהעולם הם צדיקים, מכיוון שרוב מעשיהן הן מצוות (51), הרי יוצא שרוב העולם צדיקים ולדעת רש"י העולם יחתם לחיים טובים. ובאותו עולם הרשעים שהם 49 מקיימין 0 מצוות. בעולם זה יקוימו 2601 מצוות. לעומת זאת בעולם שבו יש רק 49 צדיקים אך צדיקים אלו מקיימים 100 מצוות וישנם 51 רשעים ורשעים אלו מקיימים 49 מצוות יוכרע העולם לכף חובה כי הרוב רשעים, אבל בעולם זה יקוימו 7399 מצוות. לדעת רש"י בעולם של 2601 מצוות יהיה דין לחיים. ובעולם של 7399 מצוות יהיה דין לחובה. היתכן? הרמב"ם לעומת זאת עושה חשבון עברות וזכויות בכלל המדינה ובכלל העולם (כמובן שלא זכויות ולא עברות נמדדות במספרים אך כדי לעמוד בצורה חזקה ומודגשת על ההבדל בין השיטות עשיתי חשבון זה).

לשיטת הרמב"ם מהו דין היחיד ודין המדינה

הרמב"ם בהלכות תשובה פרק ג' ה"ב:

"אדם שעוונותיו מרובין על זכויותיו מיד הוא מת ברשעו שנאמר על רוב עוונך, וכן מדינה שעוונותיה מרובין מיד היא אובדת שנאמר זעקת סדום ועמורה כי רבה וגו'. וכן כל העולם כולו אם היו עוונותיהם מרובין מזכויותיהן מיד הן נשחתין שנאמר: וירא ה' כי רבה רעת האדם."

שאלת השאלה מה עוזר ליחיד דין היחיד במידה ויש דין למדינה ודין לעולם, שהרי רוב העולם עוונות ומיד הן נשחתין (פסוק שלקוח מהמבול) והוא בכללן? ובמדינה נאמר: "זעקת סדום ועמורה..." וכולנו זוכרים את זעקתו של אברהם "האף תספה צדיק עם רשע?" ניתן לענות שאם הצדיק ניצל באותה דרך שבה ניצל לוט מסדום, הרי שברור שהצדיק יינצל והרשע יישחת וממילא אין דין לעולם ולא דין למדינה אלא דין פרטי לצדיק ולרשע. בפשטות, דין המדינה ודין העולם הם על הדברים הציבוריים - "ומדינות בו יפקדו", לדוגמה גשם או בצורת. זה דין מדינה. היחיד, האם ישרוד או לא, זה כבר דין היחיד. ה"לחם משנה" דן בשאלה זו ועונה שדין המדינה ודין העולם הם דינים עבור הבינוניים. לרשע יש דין אחד ולצדיק דין משלו והבינוני הולך אחר הרוב, אחר דין המדינה או דין העולם.

וחותם יד כל אדם בו

תורת המשפט העברי

"יסופר ומונה"

בדרך מנין העברות והזכויות ישנן כמה דעות שיש להן משמעויות רוחניות ומחשבות שלמות עבור עבודת התשובה בימים הנוראים.

במסכת קידושין (דף מ:): "ת"ר לעולם יראה אדם עצמו כאילו חציו חייב וחציו זכאי, עשה מצווה אחת אשריו שהכריע עצמו לכף זכות, עבר עברה אחת אוי לו שהכריע את עצמו לכף חובה, שנאמר: "וחוטא אחד יאבד טובה הרבה" - שכל חטא יחיד שחטא אובד ממנו טובות הרבה. ר' אליעזר בר' שמעון אומר לפי שהעולם נידון אחר רובו והיחיד נידון אחר רובו-עשה מצווה אחת אשריו שהכריע את עצמו ואת כל העולם לכף זכות, עבר עברה אחת אוי לו שהכריע את עצמו ואת כל העולם לכף חובה, שנאמר: "וחוטא אחד כו' בשביל חטא יחיד עשה זה אבד ממנו ומכל העולם טובה הרבה..."

כיצד נעשה החשבון - רמב"ם רש"י

וכיצד נעשה החשבון? אומר רש"י: "יראה אדם עצמו כאילו שקול - כל העולם שקול כמחצה צדיקים וחסידיים, ומחצה רשעים, וכאילו מעשיו שקולים כמחצה על מחצה: עשה מצווה אחת נמצאו זכויותיו מכריעין ונמצא צדיק, ועל ידו כל העולם הוכרע להיות רובן צדיקים."

ע"פ רש"י כל אחד נידון לעצמו. ולאחר ההכרעה רואים אם צדיק או רשע הוא, תורם את תרומתו לעולם כצדיק או חס וחלילה כרשע.

הרמב"ם לעומת זאת מדבר על חשבון הזכויות והעוונות.

(הלכות תשובה פ"ג ה"א): "כל אחד ואחד מבני האדם יש לו זכויות ועוונות. מי שזכויותיו

היאך עורכים הזכויות כנגד העוונות
 הרמב"ם (הל' תשובה פ"ג ה"ב) אומר:

"...ושקול זה אינו לפי מנין הזכויות והעוונות אלא לפי גדלם. יש זכות שהיא כנגד כמה עוונות שנאמר "יען נמצא בו דבר טוב". ויש עוון שהוא כנגד כמה זכויות שנאמר "וחוטא אחד יאבד טובה הרבה". ואין שוקלים אלא בדעתו של אל דעות והוא היודע היאך עורכין הזכויות כנגד העוונות".

ומשמעות הדבר שצדיק רשע ובינוני הם מושגים יחסיים ביחס לבני האדם השונים ונקודת ההתחלה שממנה הם חוזרים בתשובה. ופועל יוצא מזה ההבחנה בין דעת רש"י לרמב"ם. מה פירוש דברי הגמ' ולאחר מכן דברי הרמב"ם לגבי האדם מול העולם -

"לפיכך צריך כל אדם שיראה עצמו כל השנה כולה כאילו חציו וחציו חייב. וכן כל העולם חציו וחציו חייב. חטא חטא אחד הרי הכריע את עצמו ואת כל העולם כולו לכף חובה וגרם לו השחתה, עשה מצווה אחת הרי הכריע את עצמו ואת כל העולם כולו לכף זכות וגרם לו ולהם תשועה והצלה שנאמר "וצדיק יסוד עולם", זה שצדק הכריע את כל העולם לזכות והצילו..." (רמב"ם הל' תשובה פ"ג ה"ד).

לפי הרמב"ם, שלשיטתו יש ספירת זכויות עולמית, הרי שלאדם אחד יש אפשרות להכריע את כל העולם כולו במידה וכל העולם חצי חצי, וכן להיפך. אפשרות האדם להציל את העולם יכולה להיות אפשרות של הרשע, שהרי אם הוא יעשה מצווה אחת יכול לגזור חיים לכל העולם, והעוון שיעשה הצדיק יכול להכריע שבעולם לא יהיה רוב מצוות אף שהוא באופן אישי מלא מצוות כרימון.

צדיק יסוד עולם

ניתן לראות השלמה בין המסרים של רש"י והרמב"ם. רש"י אומר לאדם שיהיה באופן אישי צדיק בעל רוב זכויות וכדי לזרז את האדם יראה עצמו חציו וחציו חייב. הרמב"ם לעומת זאת אומר לאדם שמעבר להשלמת עצמו כבר ברגע זה כל העולם מחכה לו ואפילו אם הוא אינו צדיק יש בכוחו להכריע. איש אינו נמלט מהצורך להתקדם ובכל רגע "לפיכך צריך כל אדם כל השנה כולה..." כל אדם, ואין מי שיוצא מן הכלל, ובכל רגע מתחדש החיוב להרגיש בינוני ולדעת שיש ביכולתך לצאת מהבינוניות.

ע"פ זה ניתן להבין הרבה מספורי חז"ל על רשעים שרגע אחד לפני מותם חזרו בתשובה וזכו לעולם הבא, כי מנקודת ההתחלה שלהם ועל פי הנתונים שלהם היה להם צורך לגייס כוחות נפש אדירים על מנת לקיים ולעשות ולו מעשה אחד.

וע"פ זה מובנים גם הסיפורים על כך שהקב"ה מדקדק עם צדיקים כחוט השערה, מכיוון שכל

אדם יש לו את הבינוניות שלו וכל אדם מחוייב להתאמץ ולעבור את הבינוניות שלו לכף זכות אך המשימות של הרשע הן אינן המשימות של הצדיק והמשימות של הצדיק אינן המשימות של הרשע. היציאה מהבינוניות היא ההחלטה שאני חייב לתקן ומצבי כרגע לא טוב ואין ברירה אלא לשפר. והבינוניות היא ההחלטה שאני כבר בסדר, ולכן נמצא רשע שנהפך לצדיק ואילו צדיק שהוא בעצם בינוני ועל חטא אחד איבד טובה הרבה.

ה"לחם משנה" אומר שדין המדינה ודין העולם הוא עבור הבינוניים וגם בענין זה יש מסר רוחני עמוק. או שאדם הוא בינוני ודינו נמשך אחר העולם כי התפיסה שלו היא שהכל בסדר ואין מה לתקן וכן מה שקורה לכולם אכן קורה גם לי.

ויש אפשרות לדעת שאני אשנה את המציאות, לצאת מהבינוניות ולדעת שבכוחי להכריע את כל העולם בוכו ואז במקום להיגרר אחר דין העולם ישנה אפשרות להכריע את כל העולם לכף זכות ולגרום לישועה והצלת.

